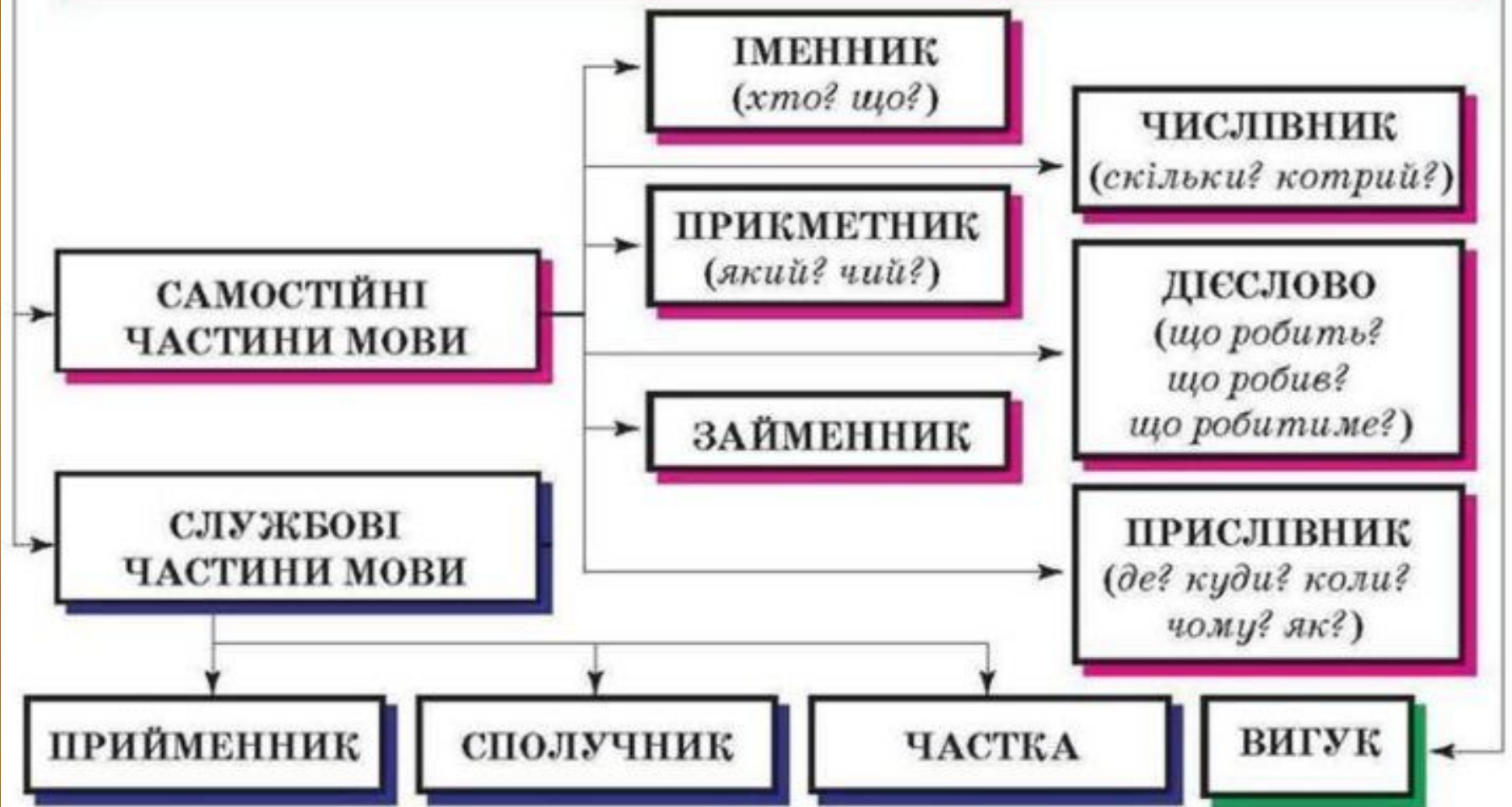

Іменник

ЧАСТИНИ МОВИ

Частини мови поділяються на самотійні (повнозначні) та службові.

САМОСТІЙНІ ЧАСТИНИ МОВИ	СЛУЖБОВІ ЧАСТИНИ МОВИ
• мають лексичне значення (означають предмети, їхні ознаки, кількість, дію, стан, ознаку дії чи ознаки тощо); • відповідають на питання; • є членами речення	• не мають лексичного значення; • не відповідають на питання; • не є членами речення

До службових частин мови належать прийменник, сполучник і частка.

САМОСТІЙНІ ЧАСТИНИ МОВИ

Частина мови	Означає	Відповідає на питання	Змінюється
Іменник	особу або предмет	<i>хто?</i> <i>що?</i>	за числами, відмінками, має рід
Прикметник	ознаку предмета	<i>який? яка?</i> <i>яке? які?</i>	за числами, відмінками, родами
Числівник	число, кількість предметів їх порядок	<i>скільки? який?</i> <i>котрий?</i>	за відмінками порядкові – за родами
Займенник (особовий)	указує на особу або предмет	<i>хто?</i> <i>що?</i>	За відмінками і числами, має рід (у формі 3-ї особи однини)
Дієслово	дію предмета	<i>що робити?</i> <i>що робив?</i> <i>що зробив?</i>	за числами, в тепер. часі – за особами, в минул. часі – за родами (в однині) і числами
Прислівник	Ознаку дії, стану, час і місце дії	<i>у якій мірі? як?</i> <i>чому? навіщо?</i> <i>звідки? коли?</i> <i>куди?</i>	не змінюється

— СЛУЖБОВІ —

СПОЛУЧНИК

І (й), але,
та, а, або,
щоб, аби

ПРИЙМЕННИК

У, від,
по, над,
під, до, з

ЧАСТКА

Не, ні, хай,
лише, навіть,
так, ось, би

Особлива частина мови:

ВИГУК

- Особлива частина мови, яка виражає почуття, емоції, волевиявлення мовця, не називаючи їх:

А! о! ой! ей! ох! ах! фу! ура!

оу!

Іменник – це частина мови, яка **означає предмет і відповідає на питання *хто?* *що?*** (черговий, патріот, птеродактиль).

Предметом у граматиці
вважається все, про що можна
спитати ***хто це? що це?***
Наприклад: *хто це?* – вчений; *що*
це? – картопля

СИНТАКСИЧНА РОЛЬ ІМЕННИКА

Основна синтаксична роль іменників –
підмет (*Політики* погломоніли трохи та й розійшлися)
та **додаток** (*Василь* знайшов *Степана*).

Іменники можуть бути також:

- **неузгодженим означенням** (*Рука Сашка* лягла на моє плече);
- **іменною частиною складеного присудка** (*Він завжди був чудовим хлопцем*);
- **обставиною** (*Наталка з Ларисою* вийшли з будинку).

Розряди за значенням

*назви істот
– назви
неістот*

Заєць -
морква

*загальні
назви –
власні назви*

місто - Київ

*конкретні -
абстрактні*

Квітка -
любов

НАЗВИ ЗАГАЛЬНІ І ВЛАСНІ

Загальні: ручка, перо, галіфе, панама, країна, папір, сонце, щастя, подружжя, телебачення.

Власні: Дніпро, Рябоштан, Марс, Марійка, Василь, Франція, Стецюк, Карпати, газета "ТВпарк".

Загальні іменники позначають предмети в цілому.

Власні іменники індивідуально позначають окремі предмети або особи.

НАЗВИ ІСТОТ І НАЗВИ НЕІСТОТ

Назви істот - хто?

- назви людей та тварин:

Олеся, ведмідь, хлопчик, гуска, комар, токар;

- назви міфологічних істот і літературних героїв: *лісовик, русалка, відьма, Котигорошко, Нептун, Березиня;*

- назви померлих людей: *мрець, небіжчик, покійник;*

- назви карт, шахових фігур: *валет, король, пішак, ферзь, кінь.*

Решта іменників відповідає на питання **що?** й становить групу **назв неістот:**
мрія, дуб, ялинка, нарцис,

КОНКРЕТНІ І АБСТРАКТНІ ІМЕННИКИ

Конкретні - називають предмети, явища навколишньої дійсності, які можна пізнати органами чуття людини *корабель, шлях, Китай, Маргарита, осел*

Абстрактні іменники не мають конкретного лексичного значення, а називають поняття, явища чи властивості, які не сприймаються органами чуття.

Характерною ознакою абстрактних іменників є суфікси **-ість, -ств(о), -зтв(о), -цтв(о), -анн(я), -изм, -ізм, -їзм**.

Абстрактні іменники переважно вживаються у формі однини.

ЗБІРНІ ІМЕННИКИ

Збірні: *козацтво, студентство, зілля, братство*

Збірні іменники – це назви сукупності однакових чи подібних предметів, які здатні сприйматися як одне ціле.

РЕЧОВИННІ ІМЕННИКИ

Речовинні: *алебастр, молоко, камінь, кисень.*

Іменники зі значенням речовинності **називають однорідну речовину**. Речовинні іменники можуть мати тільки форму однини (*горох, золото, срібло, залізо*) або тільки форму множини (*гроші, дріжджі*).

Морфологічні ознаки іменників

Іменникам властиві

такі граматичні категорії:

Роду

чоловічий
жіночий
середній
спільний

Числа

однина
множина

Відмінка

називний
родовий
давальний
знахідний
орудний
місцевий
кличний

РІД ІМЕННИКІВ

```
graph TD; A([РІД ІМЕННИКІВ]) --> B([ЖІНОЧИЙ РІД: мати, радість]); A --> C([ЧОЛОВІЧИЙ РІД: стілець, Микола]); A --> D([СЕРЕДНІЙ РІД: озеро, село, яблуко]); A --> E([Деякі іменники можуть означати осіб і чоловічої, і жіночої статі – це іменники спільного роду: бідолаха, сирота. Їх рід визначається за змістом речення чи за родом прикметника, який стосується іменника.]); F([можуть позначати осіб і чоловічої, і жіночої статі: професор, інженер.])
```

ЖІНОЧИЙ
РІД: мати,
радість

ЧОЛОВІЧИЙ
РІД: стілець,
Микола

можуть
позначати
осіб і чоловічої, і
жіночої статі:
професор,
інженер.

СЕРЕДНІЙ
РІД: озеро,
село, яблуко

Деякі іменники можуть означати осіб і чоловічої, і жіночої статі – це іменники спільного роду: бідолаха, сирота. Їх рід визначається за змістом речення чи за родом прикметника, який стосується іменника.

Іменники *спільного* роду — це слова, які можуть називати осіб як чоловічої, так і жіночої статі (вони здебільшого характеризують певні риси особи): *рева, базіка, нікчема, забудько* тощо (мають закінчення *-а*, рідше *-о*).

У реченні узгоджуються з іншими частинами мови як у чоловічому, так і в жіночому роді (середньому, якщо на *-о*): *малий соня — мала соня*.

Назви осіб за професією чи видом діяльності (на приголосний) належать до іменників чоловічого роду, хоча можуть називати осіб як чоловічої, так і жіночої статі:

*Молодий інженер розробив проект.
Досвідчений лікар проконсультувала
пацієнта.*

Назви осіб за професією чи видом діяльності (на приголосний) належать до іменників чоловічого роду, хоча можуть називати осіб як чоловічої, так і жіночої статі:

*Молодий інженер
розробив проект.
Сімейний лікар
проконсультувала
пацієнта.*

Рід незмінюваних іменників іншомовного походження

- назви істот-осіб мають рід відповідно до статі: **(ця) леді, (цей) містер Кеннеді, (ця) місіс Кеннеді, (цей) атташе, (ця) атташе, (цей) кюре;**
- назви істот-тварин вживаються переважно в чол. роді. Якщо необхідно вказати на самку, іменник вживається в жін. роді: **(цей) поні, (ця) поні, самка поні; (цей) кенгуру, какаду, колібрі, орангутанг, шимпанзе**
- назви загальні, неістот вживаються в середньому роді: **(це) алібі, журі, меню, пюре, кашне і под.**

- **назви власні, неістот мають рід відповідно до роду загальної назви:**

цей Хонсю (острів)

ця Монако (країна)

це Токіо (місто)

Кракатау (вулкан)

Міссісіпі (річка)

Тбілісі (місто)

Борнео (острів)

Кіліманджаро (гора)

Онтаріо (озеро)

Зверни увагу!

Цеце (муха), **івасі** (риба), **сал
ямі** (ковбаса), **боржомі** (вода
) — іменники **жіночого роду**.

Авеню (вулиця), **кольра
бі** (капуста) —
іменники **жіночого роду**

сироко, **торнадо** (вітер),
барбекю (різновид
шашлику), **сулугуні** (сир) —
іменники **чоловічого роду**

Незмінювані іменники – аббревіатури мають рід відповідно до роду іменника в Н. відмінку у мотивувальному аббревіатуру словосполученні.

Наприклад:

(це) МЗС – міністерство закордонних справ;

(цей) НБУ – національний банк України;

(ця) ВРУ – Верховна Рада України.

Родова назва іменника є специфічною для кожної мови. При запозиченні іменників з іншої мови значення роду може змінитися. Так, у близькоспоріднених мовах іменники на позначення того самого поняття, з подібним коренем, можуть мати різне значення роду.

Порівняйте, звертаючи увагу на закінчення прикметників:

Українська мова: гострий біль, суворий Сибір, мій рукопис, широкий степ, злий собака, смачна картопля, якісне вугілля, струнка тополя

Російська мова: острая боль, суровая Сибирь, моя рукопись, широкая степь, злая собака, вкусный картофель, качественный уголь, стройный тополь

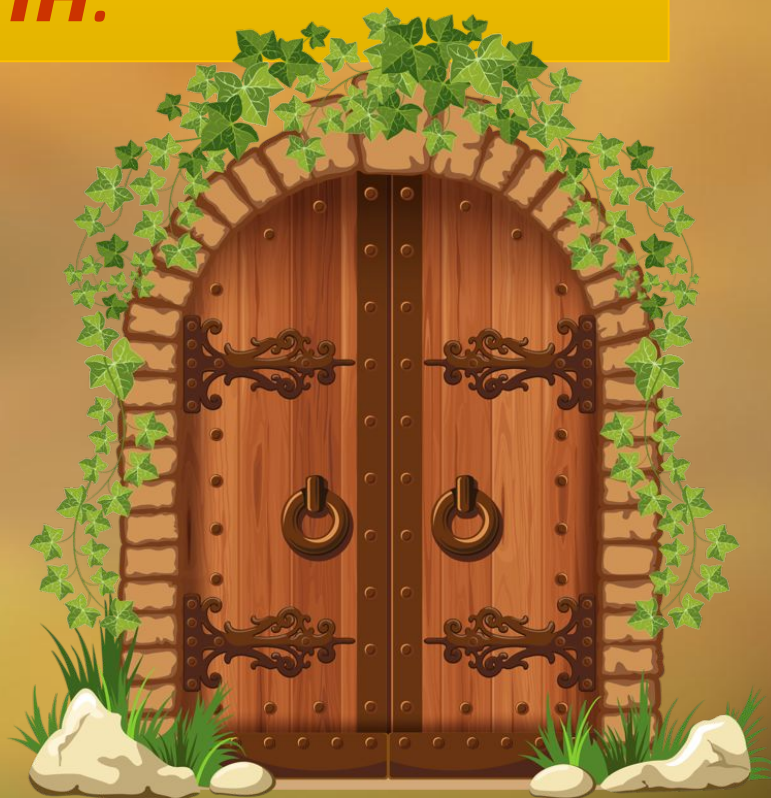
Жіночого роду

адреса (місце
проживання),
антресоль,
бандероль,
бешамель,
ваніль, вуаль,
емаль, зала,
каніфоль, консоль,
криза, мігрень,
нехворощ,
папороть,
президія, путь,
розкіш, філігрань,
філія, фланель.

Чоловічого роду

аерозоль, біль, дріб,
живопис, запис, зяб,
кір, літопис, накип,
насип, нежить,
перекис, пил, полин,
поступ, пропис,
пластир, розпис,
рояль, рукопис,
сажень, Сибір, сип,
собака, степ,
ступінь, ступінь,
толь, тунель, тюль,
фенхель, шампунь,
ярмарок.

Не мають роду іменники, що
мають форму тільки множини:
*ножиці, ворота, двері, вершки,
канікули, іменини, Суми, Ромни,
Альпи, Карпати та ін.*

1. Дим над землею гіркий наче (тертий, терта) полин (Р. Коляда).

2. Тюль гардин (гойдався, гойдалась) біля вікна (Олесь Гончар).

3. Хряпнула хвіртка, і (цеповий, ценова) собака (загавкав, загавкала) і з цепу (рвався, рвалася) до воріт (А. Головка).

1. Дим над землею гіркий наче тертий полин (Р. Коляда).

2. Тюль гардин гойдався біля вікна (Олесь Гончар).

3. Хряпнула хвіртка, і цеповий собака загавкав і з цепу рвався до воріт (А. Головка).

ГЕС
Баку
Капризуля
Пенсне
Філософ
Лівша
ТЕЦ
Колібри
Таксі
Кепі
Поні
ВНЗ
Панно
Забіяка
Сільрада

Невдаха
Трудяга
Вітрогон
Спеціаліст
Знавець
Фізорг
Депутат
Староста
Фотограф
Левада
Кривда
Фініш
Порт'є
Конферансьє

Виправте помилки у вживанні роду іменників.

*Широка степ, висока насип, рушнична дріб,
холодна Сибір, важлива запис, далекий
путь, улюблена собака, залізничний
магістраль, прозорий тюль, гостра біль,
старовинний рукопис, улюблена шампунь.*

У котрому рядку всі іменники належать до чоловічого роду?

- ☐ полин, тунель, путь, степінь
- ☐ Сибір, ступінь, сутінь, дріб
- ☐ суддя, торнадо, СБУ, лівша
- ☐ рукопис, продаж, шампунь, кір

У котрому рядку всі іменники належать до жіночого роду?

- ☐ надія, аерозоль, земля, ніч
- ☐ леді, Анна, ГЕС, степінь
- ☐ путь, гордість, АТС, Умань
- ☐ ампула, кольрабі, салямі, цеце

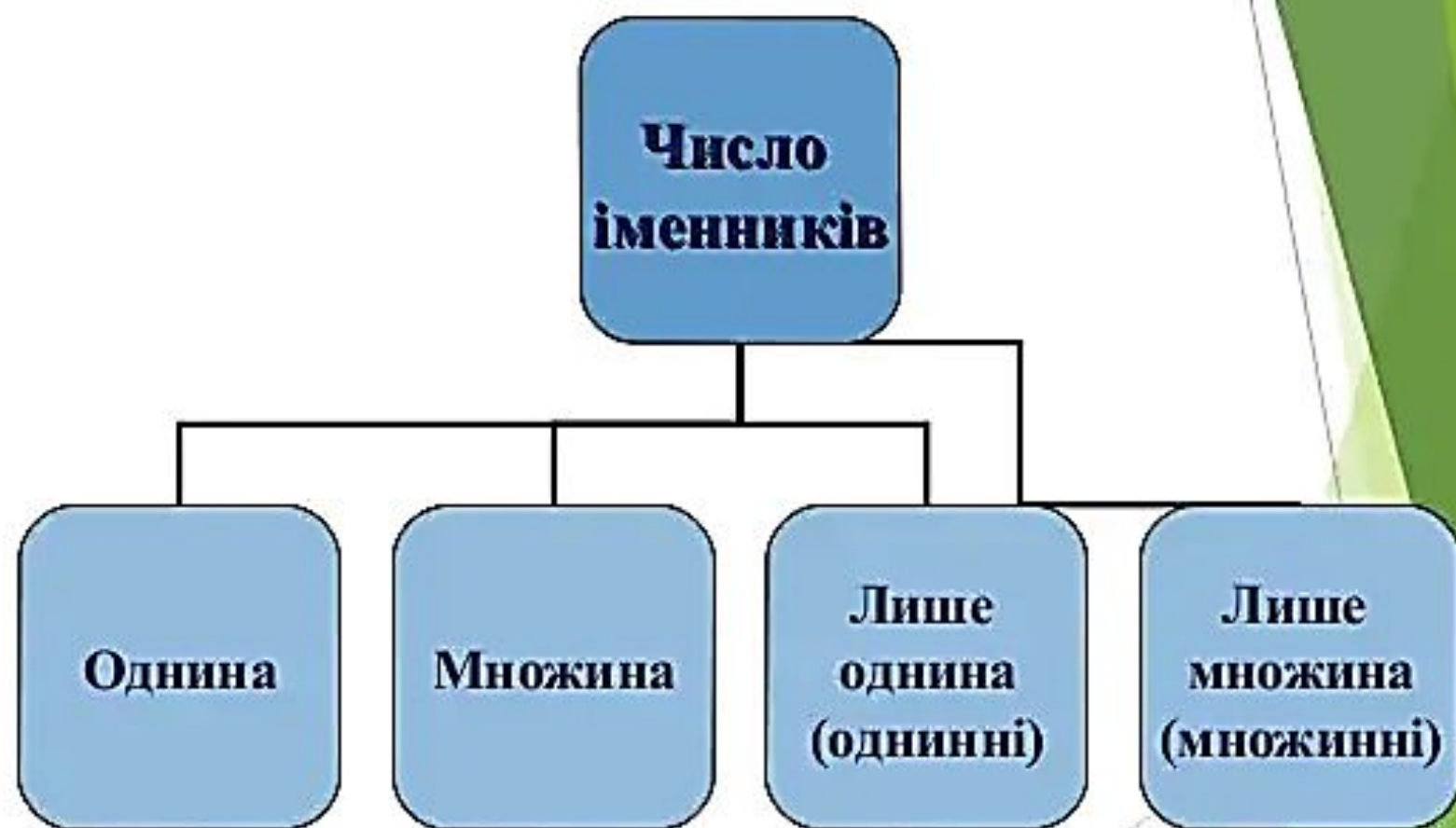
У котрому рядку всі іменники належать до середнього роду?

- ☐ цуценя, весілля, пюре, торнадо
- ☐ таксі, салямі, журі, море
- ☐ місто, тире, фламінго, полум'я
- ☐ купе, лібрето, Токіо, волосся

Правильно узгоджено іменники в усіх словосполученнях рядка

- бідна сирота, помітне табло, смачний рагу
- уважний рефері, моя протезе, гігантський кенгуру
- витончена леді, нове ательє, чорне поні
- велике шасі, швидке таксі, уважне порт'є

Категорія числа іменників

До іменників, що вживаються лише в однині належать:

- ▶ слова з речовинним значенням: мука, сіль, **пиво**, молоко, сталь, вапно;
- ▶ слова із збірним значенням: старостат, учительство, агентура, дрібнота, рідня, **городина**, вишняк, верб'я;
- ▶ назви абстрактних понять: молитба, жовтизна, курява, тиша, змагання, блиск, радість, дружба, садівництво, успішність, рань.

До іменників множинної форми належать:

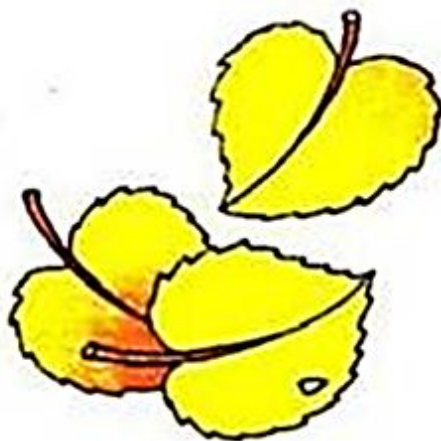
- ▶ назви конкретних предметів парної або симетричної будови: вила, ворота, кайдани, куранти, ножиці, ковзани, штани, ночви;
- ▶ назви предметів, що сприймаються як сукупність, збірність: гроші, кучері, солодоці, нутроці, фінанси, чари, шахи, оплески;
- ▶ назви речовин, залишків і т. ін.: вершки, ліки, дріжджі, консерви, згребини, покидьки, висівки;
- ▶ назви дій, процесів, станів: вибори, проводи, збори, піжмурки;
- ▶ назви часових понять: канікули, роковини, сутінки;
- ▶ деякі географічні назви: Чернівці, Житні Гори, Карпати, Дунаєві, Черкаси.

Зауважте!

Іменники, що означають сукупність однакових чи подібних істот або предмети, які сприймаємо як одне ціле, називаємо **збірними** (*студентство, листя, насіння, молодь*). Вони мають форму **лише однини**.

однина
листок
(один предмет)

множина
листки
(чітко визначена кількість предметів — два і більше)

збірна назва
листя
(сукупність предметів — сприймається як ціле)

Іменники, що вживаються тільки у формі однини та тільки у формі множини, розподіліть у дві колонки.

Карпати, Україна, мідь, мед, іменини, двері, Жуляни, нафта, заробітки, Донбас, хащі, боротьба, сукно, терези, Львів, ясна, Суми, молоко, джунглі, сум, макарони, вермішель, ночви, алюміній, бетон, ясла, канікули.